

Plaute

Séance 1

Les trois écus

Extraits du début de la pièce

Trinummus

Scène de rue (**Le Forum en Folie** de Richard Lester)

PERSONAE

MEGARONIDES SENEX

CALLICLES SENEX

LYSITELES ADULESCENS

LESBONICVS ADVLESCENS

PHILTO SENEX

STASIMUS SERVUS

CHARMIDES SENEX

SYCOPHANTA

Une maison à vendre (*Trinummus I, II*)

Le vieillard Mégaronide voit son ami le vieux Calliclès sortir de la maison de Charmidès, qui est parti en voyage depuis longtemps, et, le prenant pour un fieffé coquin, s'apprête à lui adresser d'amers reproches :

CALLICLES Expecto si quid dicas.

MEGARONIDES Primumdum omnium,
male dicitatur tibi vulgo in sermonibus :
turpilucricupidum te vocant cives tui. 100
Tum autem sunt alii qui te **volturium** vocant ;
hostesne an cives **comedis, parvi pendere.**
Haec **quom** audio in te dici, eis **excrucior** miser.

CALLICLES Est atque non est mihi in manu, Megaronides :
quin dicant, non est ; merito ut ne dicant, id est. 105

MEGARONIDES Fuitne hic tibi amicus Charmides ?

CALLICLES Est et fuit.
Id ita esse ut credas, rem tibi **auctorem** dabo.
Nam postquam hic ejus **rem confregit** filius
videtque ipse ad paupertatem protractum esse se,
suamque filiam esse adultam virginem, 110
simul ejus matrem suamque uxorem mortuam,
quoniam hinc ituru'st ipse in **Seleuciam,**

	mihi commendavit virginem natam suam, et rem suam omnem et illum corruptum filium. Haec, si mihi inimicus esset, credo, haud crederet.	115
MEGARONIDES	Quid tu, adulescentem, quem esse corruptum vides, qui tuae mandatus est fide et fiduciae, quin eum restituis ? Quin ad frugem corrigis ? Ei rei operam dare te fuerat aliquanto aequius, si qui probiorem facere possis, non uti in eamdem tute accederes infamiam malum que ut ejus cum tuo misceres malo.	120
CALLICLES	Quid feci ?	
MEGARONIDES	Quod homo nequam.	
CALLICLES	Non istud meum'st.	
MEGARONIDES	Emistin' de adulescente has aedes ? quid taces ? ubi nunc tute habitas ?	
CALLICLES	Emi, atque argentum dedi, minas quadraginta adulescenti ipsi in manum.	125
MEGARONIDES	Dedistin' argentum ?	
CALLICLES	Factum ; neque facti piget.	
MEGARONIDES	Edepol, fide adulescentem mandatum malae ! Dedistine hoc facto ei gladium, qui se occideret ? Quid secus est aut quid interest dare te in manus argentum amanti homini adulescenti, animi impoti , qui exaedificaret suam incohatam ignaviam ?	130
CALLICLES	Non ego illi argentum redderem ?	
MEGARONIDES	Non redderes, neque de illo quidquam neque emeris neque venderes ; nec, qui deterior esset, faceres copiam. Inconciliastin' eum qui mandatu'st tibi ? Ille qui mandavit, eum exturbasti ex aedibus ? Edepol, mandatum pulchre et curatum probe ! Crede huic tutelam : suam melius rem gesserit.	135
CALLICLES	Subigis maledictis me tuis, Megaronides, novo modo adeo, ut quod meae concreditum'st	140

taciturnitati clam, fide et fiducia,
ne **enuntiarem** cuiquam, neu facerem **palam**,
ut mihi necesse sit jam id tibi concedere.

MEGARONIDES Mihi quod credideris, sumes ubi posiveris. 145

CALLICLES **Circumspicedum** te, ne quis adsit **arbiter**
nobis : et, quaeso, **identidem** circumspice.

MEGARONIDES Ausculto, si quid dicas.

CALLICLES Si taceas, loquar.

Quoniam hinc est profecturus **peregre** Charmides,
thesaurum in hisce demonstravit mi aedibus, 150
hic in **conclavi** quodam ; sed circumspice.

MEGARONIDES Nemo est.

CALLICLES Nummorum **Philippeum** ad tria milia.

Id solus solum, per amicitiam et per fidem,
flens me obsecravit suo ne nato crederem,
neu cuiquam unde ad eum id posset **permanascere**. 155
Nunc si ille huc salvus revenit, reddam suum sibi ;
si quid eo fuerit, certe illius filiae,
quae mihi mandata est, habeo dotem unde dem,
ut eam in se dignam condicionem collocem.

MEGARONIDES **Pro** di immortales, verbis paucis quam cito 160

alium fecisti me ! Alius ad te veneram !
Sed ut **occepisti**, perge **porro** proloqui.

CALLICLES Quid tibi ego dicam, **qui** illius sapientiam
et meam fidelitatem et celata omnia

paene ille ignavus **funditus pessum dedit** ? 165

MEGARONIDES Quidum ?

CALLICLES Quia ruri dum sum ego unos sex dies
me absente atque insciente, inconsultu meo,
aedes **venales** hasce inscribit litteris.

MEGARONIDES **Adesurivit** magis et **inhiavit** acrius

lupus : observavit dum dormitarent canes ; 170
Gregem universum voluit totum avertere.

CALLICLES Fecisset, edepol, ni haec praesensisset canis.

Sed nunc rogare ego **vicissim** te volo :
quid fuit officium meum me facere ? Fac sciam ;
utrum indicare me ei thesaurum aequum fuit, 175
adversum quam ejus me obsecrasset pater ?
an ego alium dominum paterer fieri hisce aedibus ?
Qui emisset, ejus essetne ea pecunia ?
Emi egomet potius aedes ; argentum dedi
thesauri causa, ut salvum amico traderem. 180
Neque adeo hasce emi mihi, nec **usurae** meae :
illi redemi rursus, a me argentum dedi.
Haec sunt ; si recte, seu perverse facta sunt,
egomet fecisse confiteor, Megaronides.
Hem mea malefacta, hem meam avaritiam tibi ! 185
Hasce propter res maledicas famas ferunt.

MEGARONIDES Pausai : vicisti **castigatorem** tuum.

Occlusti linguam ; nihil est quod respondeam.

CALLICLES Nunc ego te quaeso ut me opera et consilio juves
communicesque hanc mecum meam **provinciam**. 190

MEGARONIDES Polliceor operam.

CALLICLES Ergo ubi eris paulo post ?

MEGARONIDES Domi.

CALLICLES Numquid vis ?

MEGARONIDES Cures tuam fidem.

CALLICLES Fit **sedulo**.

MEGARONIDES Sed quid ais ?

CALLICLES Quid vis ?

MEGARONIDES Ubi nunc adulescens **habet** ?

CALLICLES **Posticulum** hoc recepit, cum aedes vendidit.

MEGARONIDES Istud volebam scire : i sane nunciam. 195

Sed quid ais ? Quid nunc virgo ? **Nempe** apud te est ?

CALLICLES Ita est :

juxtaque eam curo **cum** mea.

MEGARONIDES Recte facis.

CALLICLES Num, priusquam abeo, me rogaturu's ?

MEGARONIDES

Vale. (*Calliclès sort*)

Nihil est profecto stultius, neque **stolidius**,
neque **mendaciloquius**, neque **argutum** magis, 200
neque **confidentiloquius**, neque periurius
quam urbani **adsidui** cives, quos **scurras** vocant.
Atque egomet me adeo cum illis una ibidem traho,
qui illorum verbis falsis acceptor fui :
qui omnia se simulant scire, neque quidquam sciunt. 205
Quod quisque in animo habet aut habiturus est sciunt,
sciunt id quod in aurem rex reginae dixerit,
sciunt quod Juno fabulata est cum Jove ;
quae neque futura, neque facta, illi tamen sciunt.
Falsos an vero laudent, **culpant** quem velint, 210
non flocci faciunt : dum illud quod libeat sciant.
Omnes mortales hunc aiebant Calliclem
indignum civitate hac esse et vivere,
bonis qui hunc adulescentem evertisset suis.
Ego de eorum verbis **famigeratorum** inscius 215
prosilui amicum castigatum innoxium.
Quod si exquiratur usque ab **stirpe auctoritas**,
unde quidquid auditum dicant, nisi id adpareat,
famigeratori res sit cum damno et malo :
hoc ita si fiat, publico fiat bono. 220
Pauci sint faxim qui sciant quod nesciunt :
occlusioremque habeant **stultiloquentiam**.

Une fois Mégaronide sorti de scène, le jeune Lysitélès, ami du dépensier Lesbonicus, émet des considérations philosophiques sur les options de vie : faut-il choisir une existence de débauche, dans laquelle on dilapide inconsidérément les biens familiaux, ou bien une existence posée et ménagère des biens de ses parents ? Quant à lui, il penche pour cette seconde solution, et son père Philton, qui le rejoint sur la place publique, l'encourage fortement à persévérer dans son choix. Mais le fils a une demande à faire à son géniteur, qui l'accueille avec bienveillance :

Sans dot ! (*Trinummus II, II*)

PHILTO	Non, edepol, tibi pernegare possum quidquam quod velis. Cui egestatem tolerari vis ? Eloquere audacter patri.	
LYSITELES	Lesbonico huic adulescenti, Charmidei filio, qui illic habitat.	
PHILTO	Quin comedit quod fuit, quod non fuit ?	360
LYSITELES	Ne opprobra , pater : multa eveniunt homini quae volt, quae nevolt.	
PHILTO	Mentire , edepol, nate, atque id nunc facis haud consuetudine. Nam sapiens quidem pol ipse fingit fortunam sibi : eo non multa quae nevolt eveniunt, nisi factor malus siet.	
LYSITELES	Multa illi opera opu'st ficturae , qui se fictorem probum vitae agundae esse expetit : sed hic admodum adulescentulus.	365
PHILTO	Non aetate, verum ingenio apiscitur sapientia. Sapienti aetas condimentum 'st ; sapiens aetati cibo'st. Agedum, eloquere, quid dare illi nunc vis?	
LYSITELES	Nihil quidquam, pater. Tu modo ne me prohibeas accipere, si quid det mihi.	370
PHILTO	An eo egestatem ei tolerabis, si quid ab illo acceperis ?	
LYSITELES	Eo, pater.	
PHILTO	Pol ego istam volo me rationem edoceas.	
LYSITELES	Licet. Scin' tu illum quo genere natus sit?	
PHILTO	Scio, adprime probo.	
LYSITELES	Soror illi est adulta, virgo grandis : eam cupio, pater, ducere uxorem sine dote.	
PHILTO	Sine dote uxorem?	
LYSITELES	Ita ; tua re salva hoc pacto ab illo summam inibis gratiam, neque commodius ullo pacto ei poteris auxiliarier.	375
PHILTO	Egone indotatam te uxorem ut patiar ?	
LYSITELES	Patiendum'st, pater ; et eo pacto addideris nostrae lepidam famam familiae.	
PHILTO	Multa ego possum docta dicta et quamvis facunde loqui :	380

historiam veterem atque antiquam haec mea senectus sustinet ;
verum ego quando te et amicitiam et gratiam in nostram domum
video **adlicere**, etsi adversatus tibi fui, **istac** judico ;
tibi permitto, posce, duce.

LYSITELES

Di te servassint mihi !

Sed adde ad istam gratiam unum.

PHILTO

Quid id est autem unum ?

LYSITELES

Eloquar. 385

Tute ad eum adeas, tute concilies, tute poscas.

PHILTO

Eccere.

LYSITELES

Nimio citius **transiges** : firmum omne erit quod tu egeris.

Gravius tuum erit unum verbum ad eam rem quam centum mea.

PHILTO

Ecce autem in **benignitate** hoc repperi : negotium.

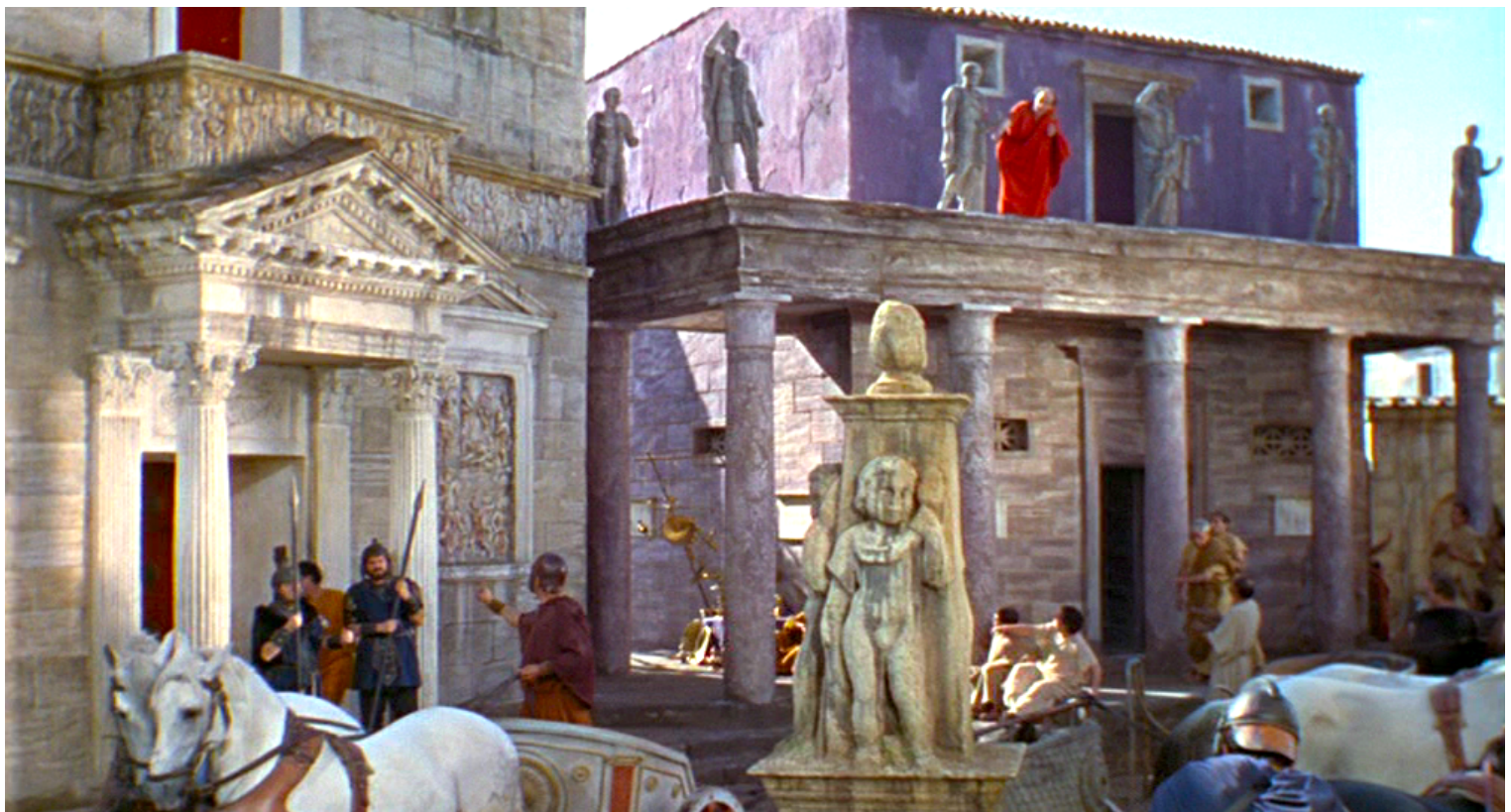
dabitur opera.

LYSITELES

Lepidus vivis ; haec sunt aedes, hic habet ;

390

Lesbonico est nomen : age, rem cura ; ego te **opperiar** domi.

Devant la maison des vieillards (**Le Forum en Folie** de Richard Lester)